

GRUND FÉLIX*

Az 1875. évi szegedi országgyűlési választások a központi választmány iratai alapján

I. Bevezetés

Dolgozatom célja az 1875. évi szegedi országgyűlési választások bemutatása a központi választmány munkája alapján. Munkám elkészítése során nem volt szempont a választásokkal országos szinten foglalkozni, azonban a tanulmány tartalmaz, az országos politikai eseményekre vonatkozó részeket. Példaként említhető a Deákpárt és a Balközép Párt fúziója, amelynek politikai következményeiről a dolgozatomban részletesen írtam. Választástörténeti vonatkozásban kiemelten fontos volt az 1874. évi XXXIII. törvénycikk elfogadása, amely a népképviseleti választásról szóló 1848. évi V. és erdélyi II. törvénycikkeket módosította és egészítette ki. Munkám jelentőségét adja, hogy a szakirodalom alapvetően nem foglalkozott nagyobb terjedelemben az 1875-ös választások helyi szintű vizsgálatával levéltári források elemzésén keresztül. A levéltári anyagok közül a helyi választások vizsgálata során a legtöbb figyelmet *Szeged Város Központi Választmányának* iratainak szenteltem. Témám szempontjából releváns szakirodalmak közül *Csizmadia Andor* művét emelném ki,¹ hiszen munkája nemcsak a korabeli választási rendszer megértéséhez segített hozzá, hanem módszertani mankót is jelentett a források felhasználása során. Reményeim szerint kutatásaim kiindulópontot jelentenek az 1874. évi XXXIII. törvénycikk alapján történt helyi országgyűlési választások történetének alaposabb feldolgozásához, hiszen a szegedi országgyűlési választásokat 1875 után nem dolgozta fel részletesen a szakirodalom.²

* III. évfolyam, politológia alapszak, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, témavezetők: Dr. Varga Norbert, egyetemi docens; Dr. Pétervári Máté, adjunktus.

¹ CSIZMADIA ANDOR: *A magyar választási rendszer 1848-1849-ben (az első népképviseleti választások)*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1963.

² Ruszoly József az 1861 és 1874 között tartott, 1848. évi V. és erdélyi II. törvénycikkek alapján lebonyolított országgyűlési választásokat dolgozta fel. RUSZOLY JÓZSEF: *Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon 1861-1868. Az 1848. évi pozsonyi V. és kolozsvári II. törvénycikkek gyakorlata kormányhatósági és hazai helyhatósági levéltári források alapján*. Püski Kiadó. Budapest, 1999.; RUSZOLY JÓZSEF: *Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon 1869-1874. Az 1848. évi pozsonyi V. és kolozsvári II. törvénycikkek gyakorlatához hazai levéltári források alapján*. Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2013.

II. Politikai élet 1875-ben

I. Országos pártviszonyok

Ebben a fejezetben azt az utat ismertetem, amely során a Balközép Párt a bihari pontoktól eljutott a közjogi ellenzékiiség feladásáig. A Középpártot *Ghyczy Kálmán* alakította meg 17 balközépi és 16 deákpárti képviselővel 1873 decemberében. *Ghyczy Kálmán* célja a pártalapítással az volt, hogy megteremtse a fúzió lehetőségét.³ Már az 1872. évi választások előtt felmerült a gondolat, hogy a két legerősebb párt, a kormányzó Deákpárt és az ellenzéki Balközép Párt alakítson közösen kormányt, de ezt a Balközép Párt többsége nem támogatta.⁴ A választások után Reform Párt néven megalakult négy balközépiből és két deákpártiból az a politikai erő, amelynek célkitűzései megegyeztek a későbbi Középpárt céljaival.⁵

A *Szegedi Híradó* újságírója az 1875. évi február 21-ei számában *Tisza Kálmán* című írásában próbálta feltárni a későbbi miniszterelnök okait a fúzióra:

„[...] *Tisza Kálmán*nak nyolc évi *carriér-je* egy görbe vonal, mely a bihari pontokból kiindul és a közjogi alapon végződik. De legyünk igazságosak. *Tisza Kálmán* szerepelni akart. [...] Azonban *Deák Ferenc* mellett csak mellékszerepet játszhatott volna; tehát föllépett ellene. [...] *Deák Ferenc* teste gyöngébb volt szelleménél; kénytelen volt visszavonulni. Mihelyest *Tisza Kálmán* észrevette a rést, kivonult a merev sáncokból és rálépett a sikra. [...] Pedig már akkor sem akart egyebet, mint a megürült helyet elfoglalni. [...] és kisült, hogy a jobboldalnak nem ellensége, hanem társa akar lenni, de mint ilyen egyszersmind főfőtényező. [...] *Tisza Kálmán* nem követett el merényletet eddigi elvei ellen; a világért sem. Az a közjogi alap, mely a fő különbséget tette jobb és bal közt, jóformán mellékes faktorrá süllyedt, mert most a haza megmentéséről van szó. [...]”⁶

A február 12-ei számban egy újságíró felvetette, hogy *Tisza Kálmán* megérdemelné kimaradását a kormányból, még hozzá azért, mert éveket ellenezte a közjogi rendszert. A szerző hangot adott azon véleményének is, amely szerint *Tisza Kálmán* azzal, hogy nem fogad el semmilyen miniszteri tárcát, bizonyíthatná, hogy a közjogi ellenzékiiséggel nem a hatalomért, hanem a haza érdekében hagyott fel. Amennyiben azonban bekerül az új kormányba, világossá fog válni, hogy csak taktikai lépésből hagyott fel eddigi közjogi álláspontjával, és valójában csak a bársonyszékre vágyik.⁷

A *Szegedi Híradó* írásait azért hoztam példaként, hogy szemléltessem, a korabeli helyi sajtó hogyan látta az országos politikai történéseket. Az első cikkrészletből az derült ki, hogy *Tisza Kálmán* csak arra várt, hogy a Deákpárt vezér nélkül maradjon és szétessen, míg a második cikk arra utalt, hogy *Tisza Kálmán* csupán a hatalom megszerzésére törekedett. *Deák Ferenc* ekkor már valóban nem volt képes arra, hogy a Képviselőházat irányítása alatt

³ KOLOSSA TIBOR: *A dualizmus rendszerének kialakulása és megszilárdulása (1867-1875)*. In: Katus László (szerk.): *Magyarország története 6/2. 1848-1890 – Magyarország története, Tíz kötetben 6/2. Harmadik rész: Magyarország története a dualizmus első negyedszázadában (1867-1890)*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1987. 861. p.

⁴ SZIGETI ISTVÁN: *Hazámnak hasznos polgárja kívánok lenni. Ghyczy Kálmán élete és politikai pályája (1808-1888)*. Gondolat Kiadó. Budapest, 2012. 251. p.

⁵ Uo. 258. p.

⁶ *Tisza Kálmán*. In: *Szegedi Híradó* 1875. február 21. 17. évf. 23. szám.

⁷ *A válság*. *Szegedi Híradó* 1875. február 12. 19. szám.

tartsa, de tekintélye még mindig megkérdőjelezhetetlen volt a kormánypártban.⁸ A fúziót ugyan nem csak *Deák Ferenc* betegsége tette lehetővé, *Kolossa Tibor* szerint is a Deákpárt vezér nélkül maradása nem elhanyagolható körülmény volt.⁹ A fúziót segítette elő az is, hogy a kormányzó Deákpárt számára a legfontosabb szempont a kiegyezés alapjainak a védelme volt, és a képviselőházi többségük biztosítása érdekében hajlandók voltak elzárkózni a reformoktól is, így sikerült elkerülnie a pártnak a szétesést. Az ország azonban gazdasági nehézségekkel is küzdött.¹⁰ A Középpárt programjának egyik pontja így szólt: „Az állami háztartás gyökeres rendezése”.¹¹ Ez a mondat azért szerepelt a párt programjában, mert az 1870-es évek elején a gabonatermés gyengélkedett, majd 1873-ban túltermelési válság alakult ki Európa-szerte az ipari szektorban, ami tőzsdepánikot és a vállalkozások fizetésképtelenségét eredményezte.¹² A gazdasági problémából fakadt a szükség, amely miatt a Deákpárt elkezdett a Balközép Párt felé közeledni, amely azonban a Deákpárton belüli ellentétek kiéleződéséhez vezetett. A kormánypárt az államháztartási hiányt adóemeléssel kívánta enyhíteni, azonban nem merték meglépni ezt a döntést, mert attól tartottak, hogy a választók elfordulnak a párttól.¹³ A patthelyzetből a kiutat a Deákpárt számára a Balközéppel történő kormányzati együttműködés jelentette volna. A Szlavý-kormány 1874 elején lemondott, és a Balközép Pártnak kormányzati pozíciókat ajánlottak fel, ám *Tisza Kálmán* és pártja nem élt a lehetőséggel, mert a későbbi miniszterelnök ekkor még úgy ítélte meg, hogy pártján belül túl erős a ragaszkodás a bihari pontokhoz. A Bittó-kormány, amelyben *Ghyczy Kálmán* töltötte be a pénzügyminiszteri tárcát, számos népszerűtlen döntést hozott meg, amely szintén a fúziót segítette elő, mert a Balközép Párt tagjai nem akarták, hogy rögtön a kormányba kerülésük után a választók haragjával találkozzanak. A Bittó-kormánynak ezen túl sikerült elfogadtatnia az 1874. évi XXXIII. törvénycikket, amely a következő kormánypárt helyzetének megszilárdítását célozta.¹⁴

Tisza Kálmán a Deákpárt vezérnékülisége és szétesése, valamint a kedvező kilátások miatt 1875 február 3-án a költségvetési vitában kijelentette, hogy a közjogi kérdéseket félre kell tenni a pénzügyi helyzet megoldása érdekében. Ebben az esetben is csak a közjogi kérdések mellőzését említette, és nem azt, hogy feladja szándékát azok érvényesítésére. A kijelentés után elindultak a tárgyalások, amelyek 1875. március 1-én az Országgyűlési Szabadelvű Párt megalakításához vezettek, és *Tisza Kálmán* a Bittó-kormányt váltó Wenckheim-kormányban megkapta a belügyminiszteri tárcát, amely lehetővé tette *Tisza Kálmán* számára a képviselőházi választások felügyeletét.¹⁵

⁸ GRATZ GUSZTÁV: *A dualizmus kora. Magyarország története, 1867-1918. I.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 1934. 127. p.

⁹ KOLOSSA 1987, 861. p.

¹⁰ SZIGETI 2012, 260. p.

¹¹ MÉREI GYULA: *A magyar polgári pártok programjai 1867-1918.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 1971. 71. p.

¹² KATUS LÁSZLÓ: *A tőkés gazdaság fejlődése a kiegyezés után-1. A rendszeres gazdasági növekedés megalapozása: A gazdasági konjunktúra alakulás.* In: Katus László (szerk.): *Magyarország története 1848-1890.* 2. kötet. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1987. 929. p.

¹³ SZIGETI 2012, 250. p.

¹⁴ KOLOSSA 1987, 863. p.

¹⁵ Uo. 864-865. pp.

2. Szegedi pártviszonyok

A helyi pártviszonyok vonatkozásában megemlíthető, hogy *Bakay Nándor*, a szegedi ellenzéki erők egyik vezéralakja elégedetlen volt a Függetlenségi Párt programjával, mert szerinte az nem képviselte megfelelően az iparosok és a földművesek gazdasági érdekeit. Elégedetlenségének hangot adva *Herman Ottóval* közösen megalapították a Nemzeti Gazdasági Pártot. A párt programja szerint az ország függetlenedésének kivívásán túl, a módosabb parasztság és a kisiparosok képviseletét, illetve parlamentbe juttatását kívánta elérni. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a Nemzeti Gazdasági Párt nem szakított a Függetlenségi Párttal.¹⁶ Szegeden a Deákpárt klubját már az 1875-ös fúzió előtt is Szabadelvű Körnek nevezték. A Szegedi Szabadelvű Kör választmánya kihirdette a Szabadelvű Párt megalakulását, azonban a szegedi Szabadelvű Pártba csak a volt deákpártiak léptek be, a balközéppártiak nem, ám a szakirodalom nem részletezte ennek okait.¹⁷

III. A népképviseleti választójog módosítása és kiegészítése

1. A törvény elfogadása

Az 1848. évi V. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről szóló törvényjavaslatot már 1872 február 22-én benyújtotta a kormány a Képviselőház elé tárgyalásra. *Tisza Kálmán*, és pártja nem támogatta a törvényt, hiszen az csökkentette volna a választók létszámát.¹⁸ *Oláh Gyula*, aki az események résztvevője volt a Balközép Párt képviselőjeként, az 1875-ös fúzióról írt művében beszámolt arról, hogy ekkor történt először obstrukció a képviselőházban.¹⁹ Az obstrukció a részletes vitánál vette kezdetét, és az ellenzék sikeresen megakadályozta a törvény elfogadását, hiszen csak a javaslat címeről vitatkoztak 1872. március 6-a és április 12-e között. Az ellenzék ennek érdekében minden ülésen számtalan interpellációt, közbevetett indítványt és határozati javaslatot nyújtott be.²⁰ A törvényjavaslat címében végül megegyeztek,²¹ ám az 1869-ben összehívott országgyűlés mandátuma 1872. április 20-án lejárt, így a kormánypárt nem látta értelmét a további tárgyalásának.²²

1874. július 1-én vette kezdetét újra a választójogi novella vitája.²³ Ekkor azonban nem a teljes ellenzék, hanem csak a szélsőbaloldali és a nemzetiségi képviselők szavaztak a törvényjavaslat ellen, így július 7-én sikerült elfogadtatni a törvényt. A vitában az előadó és a kormánypárti képviselők is hangsúlyozták, hogy nem céljuk a választásra jogosultak számának befolyásolása.²⁴ *Szapáry Gyula* belügyminiszter a választásra jogosultak létszámának növelését éppenhogy veszélyesnek és szükségtelennek tartotta a képviselőházi

¹⁶ TÓTH EDE: *Az 1875. évi választás*. In: Gaál Endre (szerk.): Szeged története 3. 1. rész 1849-1919. Somogyi-könyvtár. Szeged, 1991. 68-69. pp.

¹⁷ Uo. 68. p.

¹⁸ M. KONDOR VIKTÓRIA: *Az 1875-ös pártfúzió. Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 11.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 1959. 85. p.

¹⁹ OLÁH GYULA: *Az 1875-ik évi fúzió története*. Franklin – Magyar Irodalmi Intézet. Budapest, 1908. 20. p.

²⁰ M. KONDOR 1959, 86. p.

²¹ OLÁH 1908, 20. p.

²² M. KONDOR 1959, 86. p.

²³ Uo. 130. p.

²⁴ Uo. 130-131. pp.

vitában.²⁵ Az 1872-ben benyújtott javaslatához képest változás történt abban, hogy az új tervezet tartalmazott a választások előkészítésében, megszervezésében és lebonyolításában közreműködő személyek büntetőjogi felelősségéről és a választási csalások és visszaélések megbüntetéséről is rendelkezéseket.²⁶ *Ruszoly József* felhívta a figyelmet arra, hogy a magyar büntetőjog történetében ez a törvény szabályozta elsőként az izgatást.²⁷ *Tisza Kálmán* javaslatára a törvény megtiltotta az etetést és itatást mint a vesztegetés formáit, azonban a törvénycikk nem határozta meg pontosan, hogy mikortól számítanak ezen cselekedetek vesztegetésnek.²⁸ Aválasztási bíraskodás területén szintén fontos újítás volt, hogy átruházta a képviselőházi hét tagú bírálóbizottságotól a királyi Curiára a választók névjegyzékének ellenőrzését. Ennek az volt az oka, hogy említett bizottságok nem bizonyultak hatékonyak, hiszen gyakran a legnyilvánvalóbb szabálysértések esetén sem indítottak el vizsgálatot.²⁹

2. Az adócenzus

Az 1874. évi XXXIII. törvénycikk módosította és kiegészítette az 1848. évi V. és az erdélyi II. törvénycikkeket, amelyek a népképviselői választójogot szabályozták. Az új szabályozás vagyoni cenzus helyett adócenzust vezetett be, ami azt jelentette, hogy az adóhátralékosok és a csődeljárás alatt állóktól megvonta a szavazati jogot.³⁰ Ezen kívül kizárta a választójog gyakorlásából a katonákat, a csendőröket, a rendőröket, a pénzügy-, adó-, és vámország tagjait.³¹ A módosítás következményeként, míg 1869-ben a lakosság 6,9%-a³² szavazhatott, addig 1874 után ez az arány 5 és 6% között mozoghatott a szakirodalom szerint.³³ Amikor a pártfúziót tárgyaltam, írtam arról, hogy a Bittó-kormány a kormánypártok stabilitását készítette elő a kiegészített és módosított választójogi törvénnyel. Ezt az állítást alátámasztja, hogy az új szabályozás kizárta a választójog gyakorlásából az elszegényedett, ezért gazdálkodni nem képes nemeseket és az adóhátralékos gazdákat. A kizártak többsé-

²⁵ PAP JÓZSEF: *A választójog és a választókerületi beosztás problematikája Erdélyben (1848-1877)*. In: Pap József: *Tanulmányok a dualizmus kori magyar parlamentarizmus történetéből*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2014. 245. p. Cieger András rámutatott arra, hogy ez a félelem túlzott volt, hiszen egyik ellenzéki párt sem volt képes arra, hogy 1875 és 1905 között legalább a választókerületek felében jelöltet állítson. CIEGER ANDRÁS: *A magyar országgyűlés a dualizmus korában. I. k. A képviselőház (1865-1918)*. Országgház Könyvkiadó. Budapest, 2021. 15. p.

²⁶ RUSZOLY JÓZSEF: *A választási büncselekmények kodifikálása hazánkban 1872-1880*. In: Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett (szerk.): *Sapientia Sat. Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára*. SZTE AJTK. Szeged, 2012. 432. p.; RUSZOLY JÓZSEF: *A választási bíraskodás szabályozásának története hazánkban a reformkortól az 1945. évi VIII. tc. megalkotásáig*. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica. Tomus XXVI. Fasciculus 7. 1979. 50. p.

²⁷ RUSZOLY 2012, 434. p.

²⁸ Uo.

²⁹ RUSZOLY JÓZSEF: *A választási bíraskodás és Jókai Mór*. In: Tóth Károly (szerk.): *Tanulmányok dr. Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Szeged, 2000. 445. p.

³⁰ SZENTE ZOLTÁN: *Kormányzás a dualizmus korában*. Atlantisz Könyvkiadó. Budapest, 2011. 317. p.

³¹ 1874: XXXIII. törvény-cikk. Az 1848:V. törvénycikk és az erdélyi II. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről. 11. §.

³² SZENTE 2011, 316. p.

³³ Uo. 318. p. A választók létszámának alakulásáról lásd bővebben: VARGA LAJOS: *Országgyűlési választások a dualizmus korában*. In: Hubai László (szerk.): *Parlamentari választások Magyarországon 1920-2010*. Napvilág Kiadó. Budapest, 2010. 18. p.

ge az Alföldön élt, és számuk meghaladta a százezer főt. Az Alföldön élő parasztgazdák leginkább a Függetlenségi Pártot támogatták, nem a kiegyezéspárti kormánypártot.³⁴ Az egész korszak alatt tovább csökkent azok száma, akik a földadó fizetése útján jutottak választójoghoz, azonban a jövedelem alapján választójoggal bírók aránya nőtt, ami azt mutatja, hogy a választók társadalmi összetétele modernizálódott, még ha a választójogi törvényről ez nem is mondható el.³⁵

3. *A központi választmány felépítésének és működésének kiegészítése és módosítása*

A központi választmány volt a választások lebonyolítására hivatott szervezet 1848 óta,³⁶ amelynek feladatai közé tartozott a választói névsor összeállítása.³⁷ Az első népképviselői választási törvénycikkek azonban nem szabályozták olyan részletesen a központi választmányok működését, mint ahogyan azt az új törvény tette. Példaként említhetők, hogy az 1848. évi választójogi törvény nem rendelkezett a központi választmányok létszámáról,³⁸ a választmány tagjainak választási módjáról³⁹ és az érvényes határozathozatal feltételeiről sem.⁴⁰ Az 1848. évi V. törvény cikk hiányosságai így lehetőséget adtak arra, hogy a törvény végrehajtásával megbízott központi választmányok saját pártérdekeik szerint értelmezzék a törvényt.⁴¹

Noha a törvény nem tartalmazott rendelkezéseket arra vonatkozólag, hogy a központi választmány megbízatása egy-egy törvényhozási ciklusra szól-e, a gyakorlati megfontolások okán a központi választmányoknak működniük kellett volna két országgyűlési választás között is. Ennek ellenére a testület munkáját gyakran az általános választások után megszüntette. A központi választmányok ugyanis befejezettnek vélték feladataikat az országgyűlési választások lezárása után, így két törvényhozási ciklus között szükségessé váló kiigazítások elvégzését elmulasztották. Ennek az volt a következménye, hogy a választók névsorának az összeállítása csupán a képviselőházi választások előtt történhetett

³⁴ VARGA LAJOS: *Kormányok, pártok és a választójog Magyarországon 1916-1918*. Napvilág Kiadó. Budapest, 2004. 13. p. Pap József is arról írt, hogy a kiegészített és módosított választójogi novellával tudták a kormánypártnak a többséget biztosítani. PAP JÓZSEF: *A választójog kiterjesztése körül folyó vita és az egri közélet a huszadik század elején*. In: Pap József: *Tanulmányok a dualizmus kori magyar parlamentarizmus történetéből*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2014. 299. p.

³⁵ BOROS ZSUZSANNA – SZABÓ DÁNIEL: *Parlamentarizmus Magyarországon (1867-1944) – Parlament, pártok, választások*. Korona Kiadó. Budapest, 1999. 76. p. Ez nem volt igaz az egész ország területére. Például Heves vármegyében bár nőtt a választók létszáma, de arányuk a megye lakosságához viszonyítva alig változott. PAP JÓZSEF: *Országgyűlési választások, országgyűlési képviselők Heves megyében a dualizmus korában*. In: Pap József: *Tanulmányok a dualizmus kori magyar parlamentarizmus történetéből*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2014. 315. p. A heves megyei választók összetételéről a választójog alapján lásd bővebben: PAP JÓZSEF: *A dualizmus kori képviselők életpálya-elemzésének dilemmái*. In: Dobszay Tamás et al. (szerk.): *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon. A kezdetektől 1918-ig*. Argumentum Kiadó. Budapest, 2013. 420-424. pp.

³⁶ 1848: V. törvény-cikk. Az országgyűlési követeknek népképviselő alapján választásáról. 7. §.

³⁷ Uo. 12. 14. §§.

³⁸ 1874: XXXIII. törvény-cikk. Az 1848: V. törvény-cikk és az erdélyi II. törvény-cikk módosításáról és kiegészítéséről. 18. §.

³⁹ Uo. 20. §.

⁴⁰ Uo. 24. §.

⁴¹ GERŐ ANDRÁS: *Az elsöprő kisebbség. Népképviselő a Monarchia Magyarországn. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány*. Budapest, 2017. 54. p.

meg. A képviselőket három évre választották, azonban a névjegyzékek a halálozások, a *lakosítások*⁴² és a választójog megszerzése, vagy elvesztése miatt folyamatosan változtak. A központi választmányokra sok feladat hárult, azonban kevés idő állt a rendelkezésükre, ezért fordulhattak elő kisebb-nagyobb választási szabálytalanságok. Nemcsak szervezeti és eljárási problémákat jelentett az évenkénti kiigazítások hiánya, hanem politikaiakat is, hiszen lehetőség volt a névjegyzékek befolyásolására is emiatt. Ez azt jelentette, hogy a pártok a győzelem reményében igyekeztek híveiket minél nagyobb számban beiktatni a választói névjegyzékekbe.⁴³ *Oláh Gyula* leírása alapján a gyakorlatban ez úgy történt, hogy a központi választmányok összetételét igyekezett a kormány befolyásolni a főispánokon keresztül. A központi választmányok felvették a kormánypárti szavazókat a felszólamlások során, míg az ellenzékietekit kitörölték, és az ellenzék fellebbezéseit a belügyminiszter elutasította. Ellenzéki központi választmányok kormánypártra kedvezőtlen határozatai ellen viszont a főispán fellebbezett, amelyeket a kormány rendszerint el is fogadott.⁴⁴ Az 1874. évi XXXIII. törvénycikk korrigálta az 1848. évi népképviselési törvény hiányosságait úgy, hogy a 20. § értelmében a központi választmány tagjait három évre választották meg. A 29. § úgy rendelkezett, hogy a választók névjegyzékét évente kellett kiigazítani. A névjegyzék kiigazítását az összeíró küldöttségek végezték el, amely küldöttségeket évente választottak meg, és egy-egy választókerületben egy-egy küldöttség működött három-három fővel. Voltak azonban kivételes esetek is, amelyekkel a törvény 31. §-a⁴⁵ foglalkozott.

Az 1874. évi XXXIII. törvénycikk 29. §-a így szólt: „A választók névjegyzéke hivatalból állittatik össze, és évenként hivatalból igazittatik ki”.⁴⁶ A 36. § az előbbi szakaszt úgy egészítette ki, hogy aki a törvényben foglalt cenzusoknak megfelel és választójoggal bír, azt a névjegyzékbe fel kell venni, még akkor is, ha az illető nem jelenik meg az összeíró küldöttség előtt. A 36. § arra is kitért, hogy aki az összeíró küldöttség előtt választójogának igazolása végett megjelenik, azt meg kellett hallgatni.⁴⁷ Ez az 1848. évi V. törvénycikk jelentős módosítását jelentette, hiszen az első magyarországi népképviselési választójogot szabályozó törvény 14. §-a szerint nemcsak a választójogi cenzusok teljesítése volt a névjegyzékbe kerülés feltétele, hanem az is, hogy az összeíró küldöttség előtt meg kellett jelennie az illetőnek. Ez a változtatás nagy mértékben könnyítette a választók számára a névjegyzékbe való felvételt. A 15. § tartalmazta mindazokat az eszközöket, amelyek az összeíró küldöttségek rendelkezésére álltak a választói névsorok összeállításához, úgymint a megyei választók és városi polgárok lajstromai, illetve az adóösszeírások. Ezek segítségével tudták ellenőrizni, hogy a küldöttség előtt megjelentek valóban jogosultak-e a választási részvételre.⁴⁸ Aki nem jelent meg egyik összeíró küldöttség előtt sem azért,

⁴² Korabeli szóhasználattal ez azt jelentette, hogy valaki egy adott település polgárává vált, így megváltozhatott a választókerülete is az illetőnek.

⁴³ RUSZOLY JÓZSEF: *Választói összeírás és választási bíráskodás Magyarországon*. In: Ruzsoly József (szerk.): *Alkotmánytörténeti tanulmányok 2. A választási bíráskodás: közjogi bíráskodás*. JATEPress, Szeged, 1992. 175. p.

⁴⁴ OLÁH 1908, 24-25. pp. Természetesen nemcsak a központi választmányok tagságát próbálta befolyásolni a kormány és a főispán, hanem más törvényhatósági pozíciókat is. SARLÓS BÉLA: *Közigazgatás és hatalompolitika a dualizmus rendszerében*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976. 93. p.

⁴⁵ 1874: XXXIII. törvény-czikk. Az 1848: V. törvényczikk és az erdélyi II. törvényczikk módosításáról és kiegészítéséről. 31. §.

⁴⁶ Uo. 29. §.

⁴⁷ Uo. 36. §.

⁴⁸ 1848: V. törvény-czikk. Az országgyűlési követeknek népképviselés alapján választásáról. 15. §.

hogy valamelyik névjegyzékre felkerülhessen, az az 1848. évi választójogi törvény 20. §-a alapján nem fordulhatott a központi választmányhoz se jogorvoslatért. Értelemszerűen az áprilisi törvények szabályozása szerint egyszerűbb volt a választók életkorát kideríteni, hiszen az összeíró küldöttségeknek lehetőségük volt a bejegyeztetésre megjelent választókat kikérdezni az életkorukról.

Felmerül a kérdés, hogy bár az 1874. évi XXXIII. törvénycikk 29. §-a a névjegyzékek hivatalból történő összeállítását írta elő, vajon milyen eszközöket vehettek igénybe az összeírás során.⁴⁹ A törvény 33. §-a válaszol a kérdésre. Ahogyan az 1848. évi választójog, úgy a kiegészített és módosított szabályozás is felhasználta a választásra jogosultak korábbi névjegyzékeit, de 1874-től kezdve már csak az 1848 után készült választói összeírásokat használták. 1875-ig emellett a választások előkészítésénél segítségül szolgáltak az adóösszeírások is, amely 1875 után sem volt másképp, mindössze a 33. § b) pontja pontosította azt, hogy az adóösszeírások közül csupán az egyenes adók községi főkönyvét, a B tabellát kellett alapul venni. Fontos hangsúlyozni, hogy bár hasonlóak voltak a módszerek, de a módszerek alkalmazásának más volt a céljuk 1875 előtt és azt követően. Míg 1875 előtt a választásra jogosultság ellenőrzéséhez használták ezeket az eszközöket, addig 1875-től ugyanazokat az eszközöket bizonyítékként használták, amelyek nem szorultak ellenőrzésre. Azonban a 33. § értelmében nemcsak az 1848 után készült választói névjegyzékeket és adófőkönyveket kellett az összeíró küldöttségek rendelkezésére bocsátani, hanem a földadó-telekönnyeket, a tagosítási telekkönnyeket, illetve a hatóságok, tisztviselők és lelkészek által birtokolt, választói névjegyzék összeállításánál és kiegészítésénél hasznosítható adatokat is.⁵⁰

Az 1874. évi XXXIII. törvénycikk 2. §-a azok számára tette lehetővé a választásokon a részvételt, akik 1848 és 1872 között szerepeltek a választói névjegyzékekben az 1848. évi pozsonyi V. törvénycikk 1. §-a,⁵¹ illetve az 1848. évi kolozsvári II. törvénycikk 4. § a)⁵² pontja alapján. Az 1848. évi IV. törvénycikk értelmében három évre hívták össze az országgyűlést 1848-ban,⁵³ és csak az 1848-ban összehívott országgyűlés képviselőházi tagjainak a megválasztásánál használták volna az 1848. évi V. törvénycikket az eredeti szándék szerint,⁵⁴ azonban ennek ellenére 1875-ig az áprilisi törvények népképviseleti választójogot szabályozó törvénycikkét alkalmazták a választások lebonyolításánál. A népképviseleti törvény szerkesztői, név szerint *Ghyczy Kálmán*, *Kossuth Lajos* és *Szemere Bertalan* az áprilisi törvények előtti kiváltságok alapján szavazók számára csak az 1848. évi országgyűlési választásokon kívánták biztosítani a részvételt.⁵⁵ *Szemere Bertalan* a következőképpen magyarázza, miért hagyták meg a nemességnek a választójogot: „*Oka a meghagyásnak, tudjuk, attóli félelem, hogy a nemesség fellázad.*”; majd így folytatja: „*De mi is azt hisszük, a jelentések nyomán, ez nem igen fogna megtörténni.*”⁵⁶ Azaz a módosított választójogi

⁴⁹ 1874: XXXIII. törvény-cikk. Az 1848: V. törvény-cikk és az erdélyi II. törvény-cikk módosításáról és kiegészítéséről. 29. §.

⁵⁰ Uo. 33. §.

⁵¹ 1848: V. törvény-cikk. Az országgyűlési követeknek népképviselet alapján választásáról. 1. §.

⁵² 1848: erdélyi II. törvény-cikk. A legközelebbi közös hongyülésre küldendő követek népképviselet alapján választásáról. 4. §.

⁵³ 1848: IV. törvény-cikk. Az országgyűlés évenkénti üléseiről.

⁵⁴ 1848: V. törvény-cikk. Az országgyűlési követeknek népképviselet alapján választásáról. Preambulum.

⁵⁵ CSIZMADIA ANDOR: *A magyar választási rendszer 1848-1849-ben (az első népképviseleti választások)*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1963. 57. p.

⁵⁶ CSIZMADIA 1963, 59. p.

novella sem fosztotta meg választói jogosultságuktól a régi jog alapján szavazókat, de az 1874. évi, népképviselői választójogot szabályozó törvény 2. §-a meghagyta, hogy az 1848 előtt fennálló kiváltságokra a jövőben nem lehet jogot alapítani.⁵⁷

Az 1874. évi XXXIII. törvénycikk 9. §-a az 1848. évi V. törvénycikk 2. §-ának d),⁵⁸ illetve az 1848. évi erdélyi II. törvénycikk 3. §-ának d) pontjait módosította és kiegészítette.⁵⁹ A kiegészítés arra terjedt ki, hogy míg az 1848. évi választójogi szabályozás értelmében jövedelemre való tekintet nélkül a tudorok, sebészek, mérnökök, ügyvédek, akadémiai művészek, tanárok, a Magyar Tudományos Akadémia tagjai, gyógyszerészek, lelkészek, segédlelkészek, községi jegyzők és iskolai tanítók szavazhattak,⁶⁰ addig az 1874. évi kiegészítés következtében a közjegyzők, okleveles gazdák, erdészek, bányászok és kisdédóvók is választásra jogosultak lettek. Módosítás is történt az értelmiség választójogának a szabályozásában. Az 1874. évi XXXIII. törvénycikk 9. §-a a lelkészek, segédlelkészek, tanárok, kisdédóvók és községi jegyzők szavazati jogát ahhoz kötötte, hogy az említett foglalkozásokban dolgozók hivatalos alkalmazásban legyenek.⁶¹ Ennek a bekezdésnek a központi választmány munkájának ismertetése során lesz jelentősége.⁶²

IV. A központi választmány működése

1. A központi választmány megválasztása

Az új választójogi novellát 1874 november 30-án *Bittó István* miniszterelnök kihirdette a Képviselőházban,⁶³ amely 15 nappal később lépett hatályba. A törvénycikket a korszak hivatalos lapjában, a Budapesti Közlönyben 1874 december 3-án tették közzé.⁶⁴ A Budapesti Közlöny azonban már december 1-én beszámolt arról, hogy a belügyminiszter, gróf *Szapáry Gyula* körrendeletet intézett a főispánokhoz, amely szerint minden, a törvény értelmében országgyűlési képviselőt küldő törvényhatóság és város alakítson központi választmányt december 15 és 22 között.⁶⁵ *Szapáry Gyula* azért siettetette a törvény végrehajtását, mert a 116. § értelmében a törvénynek a választók névjegyzékének elkészítésére és kiegészítésére vonatkozó rendelkezései azonnal hatályba léptek a törvény kihirdetése után. Szeged város közgyűlése a 20. §⁶⁶ alapján eleget tett a törvény rendelkezésének, és

⁵⁷ 1874: XXXIII. törvény-cikk. Az 1848: V. törvénycikk és az erdélyi II. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről. 2. §.

⁵⁸ 1848: V. törvény-cikk. Az országgyűlési követeknek népképviselő alapján választásáról. 2. §.

⁵⁹ 1848: erdélyi II. törvény-cikk. A legközelebbi közös hongyülésre küldendő követek népképviselő alapján választásáról. 3. §.

⁶⁰ 1848: V. törvény-cikk. Az országgyűlési követeknek népképviselő alapján választásáról. 2. §.

⁶¹ 1874: XXXIII. törvény-cikk. Az 1848: V. törvénycikk és az erdélyi II. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről. 9. §.

⁶² A központi választmányra vonatkozó szakaszok magyarázatát lásd bővebben: SZIVÁK IMRE: *Az Országgyűlési képviselőválasztás és curiai bíráskodás codex – közjogi anyaggyűjtemény*. Athenaeum. Budapest, 1901. 61-68. pp.

⁶³ NAGY IVÁN (szerk): *Az 1872-ik évi szeptember 1-re hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója*. XIII. k. Magyar Királyi Államnyomda. Buda, 1874. Ülésnap: 1872-304. 246. p.

⁶⁴ *Hivatalos rész*. Budapesti Közlöny 1874. december 3. 277. szám.

⁶⁵ *Nem hivatalos rész*. Budapesti Közlöny 1874. december 1. 275. szám.

⁶⁶ 1874: XXXIII. törvény-cikk. Az 1848: V. törvénycikk és az erdélyi II. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről. 20. §.

a közgyűlés megválasztotta a központi választmányt, amely 1874. december 27-én kezdte meg működését.⁶⁷

2. A választók összeírása

2.1. Az összeírás időtartama

A belügyminiszter 50611. szám alatt kibocsátott körrendelete a központi választmányok számára előírta, hogy azok kezdjék meg a választók összeírását és lehetőleg január végéig fejezzék be munkájukat. Ebben a rendeletben felhívta a központi választmányok figyelmét arra, hogy bár a 30. §⁶⁸ értelmében választókerületenként csak egy összeíró küldöttséget kell megválasztani, mivel az 1874. évi XXXIII. törvény szerint először tartottak választásokat 1875-ben, így a 112. §⁶⁹ alapján a központi választmány választókerületenként egynél több összeíró küldöttséget is megválaszthat.⁷⁰ Szeged város központi választmánya azonban nem élt ezzel a 112. §-ban⁷¹ biztosított lehetőséggel, és a belügyminiszteri körrendeletben foglalt utasításoknak sem tett eleget.

Az összeíró küldöttségek január 25-én kezdték meg munkájukat, és – mivel a 30. §⁷² a központi választmányok hatáskörébe utalta, hogy meghatározzák mennyi idő alatt végzik el feladataikat – február 25-ét jelölték meg az utolsó napnak. Erről hirdetményben tájékoztatták a lakosságot, amely a korabeli helyi lapban, a *Szegedi Híradó* 11. számában január 24-én jelent meg. A beszámoló a *politikai és vegyestartalmú lapban* arra is kitért, hogy a „*bel- és felsővárosi (a felső tanyákat ide nem értve) választók összeíró küldöttségének elnöke Szluha Ágoston tanácsnok vál. tag, a rókus- és alsóvárosi (az alsó tanyát is betudva) választók összeíró küldöttségének elnöke Meák Gyula vál. tag*”.⁷³ A központi választmány jegyzőkönyveit tartalmazó *a.* doboz,⁷⁴ illetve a belügyminiszteri rendeleteket és a választásról készített jegyzőkönyveket tartalmazó *b.*⁷⁵ dobozban nem találtam arra vonatkozó információt, – ahogyan az említett cikkben sem – hogy a felsőtanyai választók összeírását ki végezte el. A felsorolt forrásokból azt sem tudtam meg, hogy az összeíró küldöttségeket hogyan választották meg és mikor, illetve az elnökökön kívül kikből álltak a küldöttségek, hiszen a törvény 30. §-a alapján három tagból állt egy kerület összeíró küldöttsége. A *Szegedi Híradó* cikke arról azonban informálta a helyi lakosságot, hogy

⁶⁷ Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltárának Központi Levétára (továbbiakban: MNL CsCsVLK) Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.a. Központi Választmány jegyzőkönyvei (1872-1913) 1874. december 27.

⁶⁸ 1874: XXXIII. törvény-cikk. Az 1848: V. törvénycikk és az erdélyi II. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről. 30. §.

⁶⁹ Uo. 112. §.

⁷⁰ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.b. Központi Választmány iratai (1872-1943) 1875. 50611. számú rendelet.

⁷¹ 1874: XXXIII. törvény-cikk. Az 1848: V. törvénycikk és az erdélyi II. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről. 112. §.

⁷² Uo. 30. §.

⁷³ *Hirdetmény*. Szegedi Híradó 1875. január 24. 11. szám.

⁷⁴ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.a. Központi Választmány jegyzőkönyvei (1872-1913) 1875.

⁷⁵ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.b. Központi Választmány iratai (1872-1943) 1875.

a küldöttségek az összeírást a Széchenyi téren található bérház első emeleti utcai helyiségében fogják végezni, ebben a fejezetben ismertetett időtartam alatt minden nap reggelén kilenc és tizenkettő, illetve délutánján három és hat óra között.⁷⁶

2.2. Az összeírás helyszíne

Az 1874. évi XXXIII. törvénycikk 33. §-a értelmében a központi választmányok rendelkezésére kellett bocsátani az 1848 és 1872 között készült választói névjegyzékeket, az egyenes adók községi főkönyvét (B tabella), a földadó telekkönyvet, illetve a tagosítási telekkönyvet, amennyiben a tagosítás megtörtént. Ezekon kívül minden hatóság, köztisztviselő és lelkész köteles volt az összeíró küldöttségek és a központi választmányok számára minden szükséges adatot kiadni.⁷⁷ A harmadik fejezetben ismertettem, hogy a 1848. évi V. és erdélyi II. törvénycikkek módosításai közül a vagyoni census adócenzussal történő felváltása volt a legfontosabb. Érthető, ha az összeíró küldöttségek számára a névjegyzékek elkészítése során kiemelkedő jelentőséggel bírt az adók községi főkönyve. Ezért merült fel a központi választmány jegyzőkönyvében az a javaslat, hogy az összeíró küldöttségek végezzék munkájukat az adószedői tisztség hivatali helyiségében. A szegedi központi választmány ugyanis attól tartott, hogy az adófőkönyvek eltávolítása a hivatalból hátrálatná az adótisztek munkáját, hiszen nem tudnák rögzíteni az adók befizetéseit. Másik érv, amely az egy helyiségben történő munkavégzés mellett szólt, az az volt, hogy az adótisztek ennek köszönhetően ellenőrizhetnék a központi választmány munkáját, így nem lett volna megkérdőjelezhető a főkönyvek hitelessége.

Várady Ignác, az adóhivatal igazgatója azonban más véleményen volt. Szerinte semmi akadály nem volt annak, hogy az összeíró küldöttségek egy elkülönülő helyiségben végezzék a tevékenységüket. Az arra vonatkozó aggályokat, miszerint az adófőkönyvek eltávolítása a hivatalból hátrálatná az általa vezetett hatóság feladatvégzését, azzal oszlatta el, hogy a küldöttségek számára csak részletekben adnák ki a főkönyveket. A hitelesség kapcsán felmerülő problémára azt a megoldást javasolta, hogy az összeíró küldöttségek mellé póttagokként adótiszteket küld, akik majd felügyelik a névjegyzékek elkészítését. Másik előnye a póttagok jelenlétének az volt, hogyha valaki, aki adóhátralékát törlesztette, és ezáltal teljesítette a választójog adócenzusát, azt nemcsak a névjegyzékben lehetett feltüntetni, hanem az adófőkönyvben is. Végül *Várady Ignác* javaslata érvényesült.⁷⁸

2.3. Életkor és foglalkozás meghatározása

A módosított és kiegészített választójogi novella első szakasza⁷⁹ életkori cenzusként a 20. életév betöltését határozta meg. A foglalkozás beazonosítása azért bírt jelentőséggel, mert a 10. § szerint hiába teljesítette valaki a szükséges adócenzust, volt férfi és múlt el 20 éves, ha a foglalkozása alapján gazdai hatalom alatt állónak lehetett tekinteni. A törvény

⁷⁶ *Hirdetmény*. Szegedi Híradó 1875. január 24. 11. szám.

⁷⁷ 1874: XXXIII. törvény-cikk. Az 1848: V. törvény-cikk és az erdélyi II. törvény-cikk módosításáról és kiegészítéséről. 33. §.

⁷⁸ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.a. Központi Választmány jegyzőkönyvei (1872-1913) 1875. január 5.: 6. pont.

⁷⁹ 1874: XXXIII. törvény-cikk. Az 1848: V. törvény-cikk és az erdélyi II. törvény-cikk módosításáról és kiegészítéséről. 1. §.

így fogalmaz a gazdai hatalom alatt állókról: „*Gazdai hatalom alatt levőknek tekintetnek a kereskedők és iparos tanoncok, valamint a köz- és magánszolgálatban álló szolgák és cselédek. Gazdatisztek gazdai hatalom alatt levőknek nem tekintetnek*”.⁸⁰

A központi választmány által leginkább használt adófőkönyvekből nem derült ki sem az életkora, sem a foglalkozása az adózóknak. Arról, hogy a közteljesítő illető milyen tevékenységet folytat, azonban információt tudtak szerezni az adókötelesek összeírásai lajstromából.⁸¹ Ezért már csak az adózók életkorának a meghatározása maradt hátra megoldandó feladatként. A központi választmány a probléma kezelésére azzal az ötlettel állt elő, hogy a rendőrségi, csendőrségi és lelkészi hivatalok által elrendelt nyomozások során keletkezett iratokat használják fel az életkor megállapításához.⁸² Az életkor kapcsán felmerülő nehézségekre az 1217. számú rendeletében reagált a belügyminiszter. A *belügyér* arra utasította Szeged város Központi Választmányát, hogy ne a pontos életkor megállapítására törekedjen, hanem azt igyekezzen kideríteni, hogy az illető betöltött-e, vagy sem a 20. évet. Majd azt a javaslatot tette, hogy amennyiben nem szolgálnak segítségül a korábbi választói névjegyzékek, akkor kérdezzék ki a helyi elöljárókat, vagy az illetőt ismerő lakosokat, annak életkoráról.⁸³ Megjegyzem, az 1872-es választásokra elkészített szegedi választói névjegyzékek tartalmazták a választásra jogosultak életkorát, így elképzelhető, hogy használták a korábbi adatokat.⁸⁴ Joggal merül fel a kérdés, hogy miért nem alkalmazták a központi választmányok a kor megállapításánál a keresztelkedési anyakönyveket. Erre nem kaptam választ a központi választmány jegyzőkönyvéből, és a belügyminiszter sem tett említést ezen dokumentumokról a rendeleteiben.

2.4. Az értelmiségiek és a régi jog alapján választók

Az 1848. évi V. törvény cikk 14. §-a⁸⁵ alapján nem volt elég, ha valaki teljesítette az említett törvényben előírt cenzusokat, ahhoz, hogy felkerüljön a választói névjegyzékre. Ehhez meg is kellett jelenni az összeíró küldöttség előtt az 1848. évi választójogi novella 14. §-a értelmében. Ezt változtatta meg az 1874. évi XXXIII. törvény cikk, mert a 29. § szerint „*A választók névjegyzéke hivatalból állittatik össze, és évenként hivatalból igazittatik ki*”.⁸⁶ A 29. § ellenére a központi választmány jegyzőkönyvének 9.⁸⁷ és 14.⁸⁸ pontjai arról írtak, hogy a 2.⁸⁹

⁸⁰ 1874: XXXIII. törvény-cikk. Az 1848: V. törvény cikk és az erdélyi II. törvény cikk módosításáról és kiegészítéséről. 10. §.

⁸¹ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.a. Központi Választmány jegyzőkönyvei (1872-1913) 1875. január 5.: 7. pont.

⁸² Uo. 9. pont.

⁸³ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.b. Központi Választmány iratai (1872-1943) 1875. 1217. számú rendelet.

⁸⁴ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.d. Képviselőválasztási névjegyzékek (1872-1944) 1872.

⁸⁵ 1848: V. törvény-cikk. Az országgyűlési követeknek népképviselő alapján választásáról. 14. §.

⁸⁶ 1874: XXXIII. törvény-cikk. Az 1848: V. törvény cikk és az erdélyi II. törvény cikk módosításáról és kiegészítéséről. 29. §.

⁸⁷ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.a. Központi Választmány jegyzőkönyvei (1872-1913) 1875. január 5.: 9. pont.

⁸⁸ Uo. 1875. január 15.: 14. pont.

⁸⁹ 1874: XXXIII. törvény-cikk. Az 1848: V. törvény cikk és az erdélyi II. törvény cikk módosításáról és kiegészítéséről. 2. §.

és a 9.⁹⁰ §§ alapján a választóknak meg kell jelenniük az összeíró küldöttségek előtt, ha fel akarnak kerülni a választók névsorába. Következőkben fel fogom oldani azt a paradoxont, amely a törvény szövege és a központi választmány gyakorlata között fennáll.

A módosított és kiegészített választójogi törvény 33. §-a⁹¹ tartalmazza mindazokat az eszközöket, amelyek az összeíró küldöttségek rendelkezésére álltak a 29. § teljesítéséhez. Ilyen eszköznek számított az adófőkönyv, a földadó telekkönyv, az 1848 és 1872 között készült választói összeírások, a tagosítási telekkönyvek, illetve minden olyan hatósági, lelkészi és köztisztviselői irat, amely segíthette az összeírást. Ám a felsoroltak közül egyiket sem lehetett minden kétséget kizáróan alapul vennie a küldöttségeknek feladatuk ellátása során, ha a 2. és a 9. §§ alapján szavazókról volt szó.

A 2. § alapján szavazók a „személyükre nézve meg nem adóztatott s különben választói képesítéssel bíró adófizetők”⁹² körébe tartoztak, ahogyan a 9. §-ban felsorolt foglalkozásokat végzők is. Előbbi szakasz a régi jog maghagyása érdekében tette lehetővé a szavazásokon történő részvételt, azaz azok tartoztak e személyi körbe, akik 1848 előtt honorátori-, nemesi-, és egyházi státusuk, valamint kiváltságos kerületekből származásuk miatt gyakorolhattak politikai jogokat.⁹³ További feltétel volt számukra az, hogy 1848 és 1872 között a választói névjegyzékekben szerepeljenek. A 9. § az értelmiségiek számára biztosította a választójogot „*Jövedelmükre való tekintet nélkül [...]*”. A lelkészek, segédlelkészek, tanárok, iskolatanítók, kiseddóvók és községi jegyzők esetében nem volt elégséges az oklevél a végzettségükről, hanem nekik azt az állást kellett betölteniük, amely munka ellátására képesítéssel bírtak.⁹⁴

Ahogy említettem, a 1848 előtt politikai kiváltságokkal bírók és az értelmiségiek esetében nem tudták alkalmazni a 33. §-ban felsorolt információs forrásokat. Bár a törvény nem írta elő ezen választói csoportok számára sem a küldöttség előtti megjelenést, mégis be kellett fáradniuk a Széchenyi téren található bérházba, amennyiben szavazni kívántak. Ennek az a magyarázata, hogy az értelmiségiek, és az 1848 előtt politikai jogokkal bírók nem a befizetett adójuk után jutottak választójoghoz, de a 33. §-ban említett iratok egy része csak a választók vagyonának és fizetett adójának a meghatározásához szolgáltak segítségül. Az 1848 és 1872 között készült választói összeírások sem bizonyultak megbízhatónak ez esetben, hiszen a régi jog alapján választók elköltözhetek vagy elhunyhattak. Az értelmiségiek esetében sem a végzettség igazolására, sem arra vonatkozólag sem állt rendelkezésre semmilyen dokumentum, hogy az előző bekezdésben felsorolt foglalkozásokat végzők milyen munkát végeztek.

2.5. Az adóhátralékok törlesztési határideje és annak változása

Pálfy Ferenc 1875 január 15-én felhívta a központi választmány figyelmét arra, hogy a testület határozza meg azt a határidőt, ameddig az adófizetők teljesíthetik adóhátralékaikat,

⁹⁰ 1874: XXXIII. törvény-cikk. Az 1848: V. törvénycikk és az erdélyi II. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről. 9. §.

⁹¹ Uo. 33. §.

⁹² MNL CsCsVVK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.a. Központi Választmány jegyzőkönyvei (1872-1913) 1875. február 25.: 26. pont.

⁹³ DOBSZAY TAMÁS: *A rendi országgyűlés utolsó évtizedei*. Országház Könyvkiadó. Budapest, 2019. 64-68. pp.

⁹⁴ 1874: XXXIII. törvény-cikk. Az 1848: V. törvénycikk és az erdélyi II. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről. 9. §.

amennyiben szavazni kívánnak. Ez az időpont megegyezett az összeírási munkálatok utolsó napjával, azaz február 25-ével.⁹⁵ Fontos kiemelni a törvény 108. §-át,⁹⁶ amely ismerete azért fontos, hogy megértsük, a központi választmány jegyzőkönyve miért tartalmazta a következőt: „[...] mindazon polgárok, kik a választók ideiglenes névjegyzékébe csakis az okból nem vétettek fel, mivel mult évi adójukat vagy netalán régibb adóhátralékaikkól a mult évi adójuknak megfelelő mennyiségben a részletfizetést nem teljesítették [...]”.⁹⁷ Azaz, ahogyan a 108. §-ból is következik, nem kellett minden adóhátralékot törleszteni, ezért találó a *Szegedi Híradó* újságírójának megjegyzése: „Különösen az ország legkülönbözőbb részeiről érkező hírek jelentik, hogy a választási törvény említett rendelkezésének hatása mindenütt abban nyilatkozik, hogy a hátralékosok sietnek adójukat befizetni. Igy legalább van rá remény, hogy minden negyedik évben befizetjük egy évi adónkat”.⁹⁸

A választások előkészülete alatt viták zajlottak a Képviselőházban arról, hogy az összeírára és az adóhátralékok törlesztésére elég idő áll-e rendelkezésre. *Tisza Kálmán* január 23-ai képviselőházi felszólalásában arra az egyenlőtlenségre mutatott rá, miszerint egyes központi választmányok, érzékelve az idő szűkösségét, több időt hagytak az adók törlesztésére. Ezt megtehették, hiszen a törvény 30. §-a azt írta elő, hogy a központi választmányok hatáskörébe tartozik az összeírási munkálatokra szánt időtartam meghatározása.⁹⁹ *Tisza Kálmán* Békés vármegye kérvényét hangoztatta a képviselőházban, amely azt a javaslatot tartalmazta, hogy csak azokat zárják ki a választójog gyakorlásából, akik április hónap végéig nem fizetik be mult évi adóikat, vagy az előző évi adójuk mennyiségének megfelelő összeget.¹⁰⁰ *Tisza Kálmán* benyújtotta a törvény módosításáról szóló javaslatát is, ám ezt ekkor még leszavazták.¹⁰¹

Később *Helpy Ignác* képviselő interpellációt intézett az akkori belügyminiszterhez, *Tisza Kálmán*hoz, méghozzá abban az ügyben, amelyről „alig néhány hete, hogy ő maga hasonló értelemben igen erélyesen nyilatkozott”.¹⁰² *Tisza Kálmán* március 2-án lett a *Wenckheim Béla* vezette kormány belügyminisztere,¹⁰³ és *Helpy Ignác* hat nappal később, 8-án intézte hozzá interpellációját, amelyben a törvény 12. § 5. pontját kifogásolta.¹⁰⁴ Arra hivatkozott az interpelláló képviselő, hogy az 1874. évi XXXIII. törvénycikk szerint először tartanak országgyűlési választásokat, ennek ellenére sem a törvény, sem a belügyminiszter nem kényszerítette arra a központi választmányokat, hogy több időt adjanak a szavazni kívánóknak hátralékaik teljesítésére.¹⁰⁵ *Tisza Kálmán* március 17-én válaszolt az interpellációra, és

⁹⁵ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.a. Központi Választmány jegyzőkönyvei (1872-1913) 1875. január 15.: 14. pont.

⁹⁶ 1874: XXXIII. törvény-czikk. Az 1848: V. törvényczikk és az erdélyi II. törvényczikk módosításáról és kiegészítéséről. 108. §.

⁹⁷ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.a. Központi Választmány jegyzőkönyvei (1872-1913) 1875. március 30.: 36. pont.

⁹⁸ *Hazai ügyek*. Szegedi Híradó 1875. január 6. 3. szám.

⁹⁹ NAGY IVÁN (szerk.): *Az 1872-ik évi szeptember 1-re hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója*. XIV. k. Magyar Királyi Államnyomda. Buda, 1875. Ülésnap: 1872-323. 150-151. pp.

¹⁰⁰ Uo. 148. p.

¹⁰¹ *Nem hivatalos rész*. Budapesti Közlöny 1875. február 17. 38. szám.

¹⁰² NAGY IVÁN (szerk.): *Az 1872-ik évi szeptember 1-re hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója*. XV. k. Magyar Királyi Államnyomda. Buda, 1875. Ülésnap: 1872-340. 82-83. pp.

¹⁰³ BÖLÖNY JÓZSEF: *Magyarország kormányai 1848-1975*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1978. 50. p.

¹⁰⁴ 1874: XXXIII. törvény-czikk. Az 1848: V. törvényczikk és az erdélyi II. törvényczikk módosításáról és kiegészítéséről. 12. §.

¹⁰⁵ Képviselőházi napló 1872. XV. kötet. Ülésnap: 1872-340. 82-83. pp.

egy törvényjavaslatot is benyújtott az 1874. évi XXXIII. törvénycikk 2. és 108. §§-ainak a pótlásáról.¹⁰⁶ *Tisza Kálmán* miniszteri beszámolójában arra kérte a Képviselőházat, hogy minél hamarabb tárgyaljanak és szavazzanak a javaslatról. A törvényjavaslatot már másnap megtárgyalták,¹⁰⁷ majd március 21-én elfogadták,¹⁰⁸ 23-án az uralkodó szentesítette a törvényt, és 24-én a törvényhozás mindkét házában kihirdették.¹⁰⁹

Tisza Kálmán a szegedi központi választmányt az 14803. számú rendeletében tájékoztatta az 1875. évi VI. törvény rendelkezéseiről, illetve utasította nevezett testületet arra, hogy adjon ki hirdetményt, amelyben a lakosságot az említett törvényről és annak végrehajtásának módjáról tájékoztatni kell.¹¹⁰ A szegedi központi választmány március 30-án tartott ülésén elkészítette a hirdetményt, amely beszámolt a törvény azon szakaszairól,¹¹¹ amelyek szerint április 15-ig törleszthették adóhátralékaikat, és az erre vonatkozó *felszólalásokat*¹¹² 16-ig nyújthatták be a lakosok.¹¹³ A továbbiakban a belügyminiszter utasította a szegedi központi választmányt, hogy az 1875. évi VI. törvénycikk¹¹⁴ kapcsán keletkezett *felszólalásokról* készítsen kimutatást, majd terjesszék fel a belügyminisztériumhoz.¹¹⁵ Április 16-a után tizenkét olyan illető *felszólalását* tartalmazta a központi választmány jegyzőkönyve, akiket felvettek a névjegyzékbe. Ám a tizenkét személy közül ketten¹¹⁶ biztosan nem az adóhátralékok utólagos törlesztése miatt jutottak választójoghoz, a maradék tíz személy választói névjegyzékbe kerülését pedig nem részletezte a jegyzőkönyv.¹¹⁷

2.6. A csekély mértékű adóhátralékosok

Az előző fejezetben bemutattam a 108. §-t, amely értelmében elegendő volt az előző, azaz az 1874. évi adók befizetése a választójog ez alapján való megszerzéséhez.¹¹⁸ Ennek ismeretében az a benyomásunk lehet, hogy a módosított és kiegészített választójogi törvény az adócenzus tekintetében nem volt túl szigorú. Ezt egyrészt a választásra jogosultak ará-

¹⁰⁶ Képviselőházi napló 1872, XV. kötet. Ülésnapok: 1872-347. 251-252. pp.

¹⁰⁷ *Nem hivatalos rész.* Budapesti Közlöny 1875. március 18. 63. szám.

¹⁰⁸ *Nem hivatalos rész.* Budapesti Közlöny 1875. március 23. 67. szám.

¹⁰⁹ *Hivatalos rész.* Budapesti Közlöny 1875. március 25. 69. szám.

¹¹⁰ MNL CsCsVlK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.b. Központi Választmány iratai (1872-1943) 1875. 14803. számú rendelet.

¹¹¹ 1875. évi VI. törvénycikk az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1874. évi XXXIII. törvénycikk 12. § 5. pontjának és 108. §-ának pótlásáról 2. 3. §§.

¹¹² A *felszólalás* azt jelentette, hogy azok, akiket nem vettek fel a választói névjegyzékbe, a központi választmányok által meghatározott tíz nap alatt az általuk jogtalanak vélt döntés ellen a központi választmánynál *felszólalhattak*, illetve azon illetők, akik felkerültek a választói névjegyzékbe, mások jogtalan felvétele vagy kihagyása ellen szintén felszólalhattak. (1874: XXXIII. törvény-czikk. Az 1848: V. törvénycikk és az erdélyi II. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről. 44. §.)

¹¹³ MNL CsCsVlK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.a. Központi Választmány jegyzőkönyvei (1872-1913) 1875. március 30.: 36. pont.

¹¹⁴ 1875. évi VI. törvénycikk az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1874. évi XXXIII. törvénycikk 12. § 5. pontjának és 108. §-ának pótlásáról.

¹¹⁵ MNL CsCsVlK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.b. Központi Választmány iratai (1872-1943) 1875. 20450. számú rendelet.

¹¹⁶ MNL CsCsVlK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.a. Központi Választmány jegyzőkönyvei (1872-1913) 1875. április 17.: 66. pont.

¹¹⁷ Uo. 57-65. pontok, április 20.: 67. pont.

¹¹⁸ 1874: XXXIII. törvény-czikk. Az 1848: V. törvénycikk és az erdélyi II. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről. 108. §.

nyával, másrészt a krajcárokkal tartozók esetével lehet cáfolni. A választójogukat gyakorló állampolgárok arányáról, illetve csökkenéséről már volt szó a harmadik fejezetben, ezért most arról fogok írni, hogy a *csékély* mértékű adóhátralékosok kérdését hogyan kezelte a központi választmány.

Börcsök Sándor, központi választmányi tag, a testület február 22-ei ülésén indítványozta, hogy azon adózókat, akiknek a hátraléka *csékély* mértékű volt, hirdetményben szólítsák fel elmaradásaik teljesítésére. Erre a felszólításra nem került sor, de felmerül a kérdés, hogy *Börcsök Sándor* kiknek akarta a hirdetményt címezni. Azokról az adózókról volt szó, akiknek az adótartozásaik nem érték el az egy forintot, azaz krajcárokból volt mérhető az adómennyiség, amit még nem fizettek be.¹¹⁹

Szluha Ágoston, felsőváros és belváros összeíró küldöttségének az elnöke február 25-én arról tett jelentést, hogy az összeírási munkálatokat befejezték, és azokat az illetőket, akik csak krajcárokkal tartoztak, felvették a választók ideiglenes névjegyzékébe. *Szluha Ágoston* a következőképpen indokolta döntését: „[...] mert az adókönyvekből önként kitetszett, hogy az ily hátralékok befizetésének mulasztása a fizetőnek be nem számítható tévedéséből történt, [...]”.¹²⁰

Alsóváros, Rókus és Alsótanya városrészek összeíró küldöttsége azonban nem vette fel a krajcárokkal tartozókat az ideiglenes névjegyzékbe.¹²¹ Mivel a törvény nem tartalmazott rendelkezést arról, hogy a krajcárokkal hátralékosok esetében mit kell tenni az összeírás során, a központi választmány dönthetett a kérdésben. A testület Rókus, Alsóváros és Alsótanya városrészek összeíró küldöttségének gyakorlatát támogatta, és arról határozott, hogy a krajcárokkal tartozókat ki kell törölni a névjegyzékből.¹²² Amikor március elsején megkezdte az ideiglenes névsor ellenőrzését a központi választmány, az ismertetett határozata szerint járt el.¹²³

3. Változtatások az ideiglenes névjegyzékben

Az összeíró küldöttségek 1875. február 25-én befejezték munkájukat. Azonban a központi választmányok névjegyzékkel kapcsolatos munkája nem ért ekkor véget. Az 1875. évi VI. törvénycikk kapcsán már említést tettem a *felszólalásokról*. Ebben az alfejezetben nemcsak a *felszólalásokról* lesz szó, hanem azok elbírálásáról, illetve a központi választmányok által végrehajtott névjegyzéki módosításokról is.

Az 1874. évi XXXIII. törvénycikk 44. §-a nyújt információt arról, mit értettek *felszólalások* alatt. Ahogyan azt már korábban megírtam, a *felszólalásokat* azon illetők nyújtották be a központi választmánynak, akik azt gondolták, hogy jogtalanul maradtak ki a választói névjegyzékből. Említett szakasz arra is lehetőséget nyújtott, hogy azok, akiket felvettek a választók névsorába, azokról nyújthattak be észrevételeket a központi választmánynak, akikről azt feltételezték, hogy jogtalanul maradtak le, vagy esetleg jogtalanul kerültek fel a választói névjegyzékbe.¹²⁴

¹¹⁹ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.a. Központi Választmány jegyzőkönyvei (1872-1913) 1875. február 22.: 24. pont.

¹²⁰ Uo. 1875. február 25.: 26. pont.

¹²¹ Uo. 1875. február 22.: 23. pont.

¹²² Uo. 1875. február 25.: 26. pont.

¹²³ Uo. 1875. március 1.: 27. pont.

¹²⁴ 1874: XXXIII. törvénycikk. Az 1848: V. törvénycikk és az erdélyi II. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről. 44. §.

A törvény 41. §-a értelmében a központi választmányoknak az összeíró küldöttségek által elkészített ideiglenes névjegyzékeket ellenőriznie kellett, és a rendelkezésre álló adatok alapján javították a névjegyzékben fellelhető hibákat.¹²⁵ A szegedi központi választmány március 1-én kezdte meg ezt a feladatot és március 5-én be is fejezte. Ebben az öt napban folyamatosan zajlott a névjegyzékek vizsgálata a 41. § értelmében, azonban a jegyzőkönyv csak az első és az utolsó napokról számolt be. Ennek értelmében tehát jogszerűtlenül járt el a központi választmány, mert a központi választmánynak minden tanácskozásról jegyzőkönyvet kellett volna készítenie. Nem derül ki azonban, hogy ebben az öt napban folyamatosan ülésezett-e a választmány, és ezen tanácskozások egy részéről nem készítettek jegyzőkönyvet, vagy az is előfordulhatott, hogy nem hívták össze minden napra a testületet.¹²⁶

Elmondható, hogy az ideiglenes névjegyzékből ebben az időszakban tizenegy embert töröltek ki,¹²⁷ illetve a lelkészi hivatal, az izraelita hitközség és a távirásztisztek kérvényeket nyújtottak be a választók utólagos felvételéről.¹²⁸ Utóbbi kérvények még nem számítottak *felszólalásoknak*, de a jegyzőkönyvekből nem ismerhettem meg, hogy milyen döntések születtek ezekben az ügyekben.

Még a március 5-ei ülésen meghatározta a központi választmány az ideiglenes névjegyzékek kitzűzésének határidejét március 15-ére.¹²⁹ A testület az 1874. évi XXXIII. törvény-cikk 42. §-a alapján járt el, amely arról rendelkezett, hogy a lakosság számára lehetővé kellett tenni az ideiglenes névjegyzék tartalmának megismerését.¹³⁰ A 44. §, előírta, hogy a *felszólalásokra* tíz nap áll rendelkezésre, és a *felszólalások* tartalma is nyilvános volt,¹³¹ illetve mindazok *észrevételezhették a felszólalásokat*, akik a 44. § alapján a *felszólalás* jogával élhettek.¹³² Szegeden ennek megfelelően március 15. és 25. között az ideiglenes névjegyzéket bárki megtekinthette a Széchenyi téren található bérház első emeleti helyiségében. A beérkező *felszólalások* átvételére a központi választmány elnöke, *Pálffy Ferenc* polgármester jelölte ki a hatóság tagokat.¹³³

A *felszólalásokkal* március 30-án kezdett el foglalkozni a tárgyaló testület, és húsz nap állt rendelkezésére a döntéshozatalhoz.¹³⁴ Az április 7-ei ülés után 17-én tartottak legközelebb tanácskozást, ám ekkor már valószínű, hogy az 1875. évi VI. törvény-cikk eredményeként keletkező *felszólalások* elbírálásával is törődtek.¹³⁵ Azonban a március végén és április 7-én tartott üléseken hét *felszólalás* kapcsán hozott döntést a választmány, és minden esetben az volt a döntés, hogy az illetőket felvették a névjegyzékbe.¹³⁶

¹²⁵ 1874: XXXIII. törvény-cikk. Az 1848: V. törvénycikk és az erdélyi II. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről. 41. §.

¹²⁶ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.a. Központi Választmány jegyzőkönyvei (1872-1913) 1875. március 1., március 5.

¹²⁷ Uo. 1875. március 1.: 27. pont.

¹²⁸ Uo. 1875. március 5.: 28. 29. pontok.

¹²⁹ Uo. 1875. március 5.: 32. pont.

¹³⁰ 1874: XXXIII. törvény-cikk. Az 1848: V. törvénycikk és az erdélyi II. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről. 42. §.

¹³¹ Uo. 44. §.

¹³² Uo. 42. §.

¹³³ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.a. Központi Választmány jegyzőkönyvei (1872-1913) 1875. március 5.: 32. pont.

¹³⁴ Uo. 1875. március 30.: 38. pont.

¹³⁵ Uo. 1875. április 17.

¹³⁶ Uo. 1875. március 30.:38. pont., április 7.: 45. 46. 49. 51. 52. 53. pontok.

Amennyiben a központi választmány elutasította a kérvényezők *felszólalásait* és észrevételeit, akkor még mindig volt tíz nap arra,¹³⁷ hogy a Kúriához fellebbezzenek az érintettek.¹³⁸ Szegeden a választmány határozatai ellen nem nyújtottak be fellebbezéseket,¹³⁹ azonban ez nem jelentette azt, hogy a szegedi központi választmány nem járt el törvényellenesen.

Jó példa erre az, amikor a központi választmány a belügyminiszterhez fordult tanácsért az ideiglenes névjegyzék elkészítése során. *Machold Miksa* orvos és *Szojka Gusztáv* mérnök ugyanis adóhátralékaikat még időben teljesítették, azonban a központi választmány hibát követett el, és nem vették fel őket a választói névjegyzékbe. Azonban ezt a mulasztást már túl későn vették észre, így már nem volt lehetőség arra, hogy említett személyeket a választók állandó névjegyzékébe felírják. A központi választmány azzal a dilemmával nézett szembe, hogy bár törvénytelenül járt el akkor, amikor *Machold Miksát* és *Szojka Gusztávot* nem vették fel a névsorba, az is törvényellenes lenne, ha utólag írják fel az orvost és a mérnököt az állandó névjegyzékbe.¹⁴⁰ Ezért fordultak a belügyminiszterhez, *Tisza Kálmánhoz*, aki azt a választ küldte, hogy a nevezettek a következő indoklással fel kell venni a névjegyzékbe: „*Minthogy a választási törvény 52 §-a szerint a választók állandó névjegyzékének végleges összeállítása a központi választmány hatásköréhez tartozik, a már felterjesztett állandó névjegyzék pedig a nevezetteknek kihagyása miatti véglegesen összeállítottak nem tekinthető, [...] az elől nevezett választóknak az állandó névjegyzékbe pótlólag leendő felvétele iránt saját hatáskörében intézkedvén, az ekként kiegészített állandó névjegyzéket ide ismét mielőbb terjessze fel*”.¹⁴¹ A központi választmány teljesítette a belügyminiszter rendeletét,¹⁴² majd a választások előtt nem sokkal, június 26-án figyeltek fel arra, hogy *Fröhlich Ferencz* és *Kertész Ferencz* kórházi segédgondnokokat szintén törvénytelenül hagyták ki a választók állandó névjegyzékéből, és ebben az esetben is a hasonló ügyben keletkezett belügyminiszteri rendelet alapján jártak el.¹⁴³

4. A választások lebonyolítása

4.1. A választások napjának kitűzése, a választások helyszíne és a választásokat felügyelő személyek

Tisza Kálmán május 31-én keltezett rendeletében értesítette a központi választmányokat arról, hogy az uralkodó augusztus 28-án kívánja összehívni az 1875. évi országgyűlést. A belügyminiszter a mezőgazdasági munkálatokra tekintettel arra utasította a központi választmányokat, hogy azok július 1-e és 10-e között tartsák meg az országgyűlési vá-

¹³⁷ 1874: XXXIII. törvény-czikk. Az 1848: V. törvényczikk és az erdélyi II. törvényczikk módosításáról és kiegészítéséről. 49. §.

¹³⁸ Uo. 50. §.

¹³⁹ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.a. Központi Választmány jegyzőkönyvei (1872-1913) 1875. május 12.: 70. pont.

¹⁴⁰ Uo. 1875. június 5.: 77. pont.

¹⁴¹ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.b. Központi Választmány iratai (1872-1943) 1875. 29314. számú rendelet.

¹⁴² MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.a. Központi Választmány jegyzőkönyvei (1872-1913) 1875. június 26.: 82. pont.

¹⁴³ Uo. 1875. június 26.: 85. pont.

lasztásokat. Ezen kívül felhívta a figyelmet¹⁴⁴ az 1874. évi XXXIII. törvénycikk azon szakaszaira, amelyek alapján a választásokat le kellett bonyolítani.¹⁴⁵

Szegeden a központi választmány június 5-én tárgyalta meg a szükséges teendőket. Először a választás napját tűzték ki a törvény 56. §-a szerint,¹⁴⁶ és július 6-át jelölték meg a választások napjául. Ezután megválasztották a választási elnököket és azok jegyzőit. Felsőváros, felsőtanya és a belváros városrészek választókerületének választási elnöke *Veszelinovits Bazil*, jegyzője *Olajosi Ferenc* lett. Mivel az első kerületi választók száma meghaladta az 1500 főt, ezért az 59. §¹⁴⁷ értelmében még egy szavazatszedő küldöttséget is megválasztottak. Ennek elnöke *Dr. Rósenberg Izso* lett, az elnök jegyzője *Szeles Ferencz* volt. A kerület helyettes választási elnökeit *Szűcs Ferencznek* és *Bánhidy Vendelnek* hívták, és a helyettes jegyzők *Timpauer Géza* és *Vékes Sándor* voltak. A második választókerület – amely Rókus, Alsótanya és Alsóváros részekből állt – elnökének *Meák Gyulát*, helyettesének *Fodor Ádám Imrét*, jegyzőjének *Bérczy Antalt*, helyettes jegyzőjének *Vékes Ignácot* választották meg.

A választásokat felügyelő és irányító személyzet megválasztása után meghatározták a szavazás sorrendjét, amelyet a 61. §¹⁴⁸ utalt a választmány hatáskörébe. A testület úgy döntött, hogy az első választókerületben a belvárosi, illetve a felsővárosi és felsőtanyai szavazók külön helyen szavaznak, és választójogukkal utóbbi városrészek esetében a felsőtanyaiak élhetnek előbb. A második kerületben először a rókusiak, majd az alsótanyaiak, végül az alsóvárosiak járulhattak a szavazatszedő küldöttség elé.¹⁴⁹

A választásokat felügyelő személyek közé tartoztak a *bizalmi* férfiak is, őket a képviselőjelöltet ajánlók jelölhették ki, azonban, ha nem éltek ezzel a lehetőséggel az ajánlók, a választási elnök feladata volt a *bizalmi* férfiak megnevezése. Ezek a személyek a törvény 64. §-a szerint ellenőrizték, hogy valóban az jelent-e meg a szavazatszedő küldöttség előtt, aki a választói névjegyzékben szerepelt.¹⁵⁰ A választási elnökök, *Veszelinovits Bazil* és *Meák Gyula* indítványozták, hogy *Kovács József* ne lehessen *bizalmi* férfi, hiszen ő nem szerepelt a választói névjegyzékben.¹⁵¹ A jegyzőkönyv nem tartalmazta, hogy hogyan határozta az ügyben, de a törvény nem írta elő sehol, hogy csak az lehet *bizalmi* férfi, aki választójoggal bír.

4.2. A választások lezajlása és eredményei

A központi választmánynak a szavazatszedő küldöttségek július tizedikén számoltak be a választásokról.¹⁵² A választásokról a törvény 87. §-a alapján jegyzőkönyvet kellett vezetni,

¹⁴⁴ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.b. Központi Választmány iratai (1872-1943) 1875. 25333. számú rendelet.

¹⁴⁵ 1874: XXXIII. törvény-cikk. Az 1848: V. törvénycikk és az erdélyi II. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről. 57. 58. 59. 60. 61. 62. és 69. §§.

¹⁴⁶ Uo. 56. §.

¹⁴⁷ Uo. 59. §.

¹⁴⁸ Uo. 61. §.

¹⁴⁹ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.a. Központi Választmány jegyzőkönyvei (1872-1913) 1875. június 5.: 77. pont.

¹⁵⁰ 1874: XXXIII. törvény-cikk. Az 1848: V. törvénycikk és az erdélyi II. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről. 64. §.

¹⁵¹ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.a. Központi Választmány jegyzőkönyvei (1872-1913) 1875. június 26.: 85. pont.

¹⁵² Uo. 1875. július 10.

amelynek tartalmaznia kellett a választókerület nevét, a választás helyét és idejét, a képviselőjelöltek neveit, a *bizalmi* férfiak neveit, a képviselőajánlásokat, a jelöltek visszalépését, a szavazás megkezdésének idejét, a szavazás végeredményét, az elnök által meghatározott záróra időpontját és az elnök azon intézkedéseit is be kellett mutatni, amelyeket az a közrend fenntartása érdekében tett.¹⁵³

A választásokról készült szegedi jegyzőkönyvek tartalmazták ezeket az információkat. A választási eljárást az első választókerületben nyolc órakor kezdték meg, majd ismertette az ajánlásokat és a képviselőjelölteket a választási elnök, *Veszelinovits Bazil*. Annak okán, hogy több mint tíz választó szavazni kívánt, az elnök elrendelte a szavazást, és kilenc órától tudtak élni jogukkal a választók.¹⁵⁴ Az 1875-ös választás volt az első, ahol már törvény értelmében csak a nyílt szavazás volt az elfogadott. A korábbiakban is a legtöbb helyen a nyílt szavazást alkalmazták, ám egyes kerületekben előfordult titkos szavazás is, méghozzá golyók felhasználásával.¹⁵⁵ Szavazatok négy óra hét percig érkeztek be, majd az elnök öt óra hét percet jelölte ki a választások zárójának. Visszalépés a kerületben nem történt, és a karhatalmi szerveket sem kellett alkalmazni, hiszen a választások rendszerben zajlottak le.

Az első kerületben, amely Felsővárosból, Felsőtanyából és Belsővárosból állt, *Szluha Ágoston*, a Szabadelvű Párt képviselője nyerte meg a választásokat. *Szluha Ágoston* a belvárosban 415, míg felsővárosban és felsőtanyán 167 szavazatot kapott. Ellenfelének, a Nemzetgazdasági Párt vezetőjének, *Bakay Nándornak* az előbbi városrészben 207, utóbbiban 252 választó bizalmát sikerült elnyernie. Azaz *Szluha Ágoston* 123-tal több szavazatot kapott. A választások lebonyolítása után *Szluha Ágoston* megkapta a választásokról készült jegyzőkönyvet, ami az újonnan megválasztott képviselő megbízóleveleként szolgált a törvény 88. §-a értelmében.¹⁵⁶

A második kerületben hasonlóan zajlott le a választás, annyi különbséggel, hogy a szavazatok este nyolc óráig érkeztek be, és az elnök zárójának a kilenc órát jelölte ki. Feltehetően azért tartott tovább a választás, mert az első kerülettel ellentétben, a tárgyalat kerületben nem két szavazatszedő küldöttség működött. *Kállay Ödönre*, a Függetlenségi Párt helyi jelöltjére Alsóváros, Alsótanya és Rókus városrészekből 405-en szavaztak, a Szabadelvű Párt képviselőjelöltjére 56-tal kevesebb, azaz 349 szavazat érkezett.¹⁵⁷ Azonban itt nem zajlottak le zavartalanul a választások, ugyanis két alsóvárosi lakos, *Naraszi Ferencz* és *Fazekas Mihály* a választási küldöttséget nagy nyilvánosság előtt szóban becsmérelték, ám

¹⁵³ 1874: XXXIII. törvény-czikk. Az 1848: V. törvényczikk és az erdélyi II. törvényczikk módosításáról és kiegészítéséről. 87. §.

¹⁵⁴ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.b. Központi Választmány iratai (1872-1943) 1875. Jegyzőkönyv-I. kerület.

¹⁵⁵ RUSZOLY JÓZSEF: *Az erdélyi választójog történetéhez (1848-1872)*. In: Tóth Károly (szerk.): Emlékkönyv Dr. Szabó András egyetemi tanár 70. születésnapjára. József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Szeged, 1998. 326. p.; RUSZOLY JÓZSEF: *Választók és választások három alsó-magyarországi bányavárosban 1848-1872*. In: Dobrossy István (szerk.): Tanulmányok és források az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc történetéhez. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár. Miskolc, 1998. 27. p.; RUSZOLY JÓZSEF: *Országgyűlési képviselő-választások Csongrád vármegyében 1848-ban*. In: Blazovich László (szerk.): *Demokrácia és választások Magyarországon. Csongrád megye-Tanulmányok Csongrád megye történetéből XXVII. Csongrád Megyei Levéltár. Szeged, 1997. 21-22. pp.*

¹⁵⁶ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.b. Központi Választmány iratai (1872-1943) 1875. Jegyzőkönyv-I. kerület.

¹⁵⁷ Uo. Jegyzőkönyv-II. kerület.

a karhatalmat ebben a kerületben sem vetették be, nevezettek megbírságotlák.¹⁵⁸ Eltért a második kerület az elsőtől abban is, hogy míg *Szluha Ágostonnak* gond nélkül át tudták adni a megbízólevélként szolgáló, választásokról készült jegyzőkönyvet, addig *Kállay Ödön* esetében ez nem sikerült. *Meák Gyula*, a második kerület választási elnöke azzal magyarázta ezt, hogy nem tudta, hol tartózkodik *Kállay Ödön*. A központi választmány ezért hivatalos úton értesítette *Kállay Ödönt* a megbízóleveléről.¹⁵⁹

V. Összegzés

Dolgozatom első fejezetében röviden ismertettem az 1875. év egyik legfontosabb politikai eseményét, azaz a fúziót. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy ezen fejezet elkészítése során nem volt céлом az ennek kapcsán felmerülő kérdések megválaszolása, mivel erről már születtek korábban bemutatások. Elsősorban *Oláh Gyula* írására gondolok, aki művében összeszedte mindazon véleményeket, amelyek a fúzióról éltek a köztudatban. Egyesek szerint a pártok egyesülése nem volt más, mint az elvek megtagadása, mások a Balközép Párt hataloméhségét látták az események mögött, megint mások azon az állásponton voltak, hogy a Deákpártot meglepte a fúzió, vagy éppen az 1875. március 1-e előtti kormánypárt ellenezte volna azt.¹⁶⁰ Számos kérdés, amelyek joggal merülnek fel a rövid bevezetőm elolvasása után, ám hangsúlyozom, hogy témám szempontjából nem releváns ezen kérdések megválaszolása.

Munkám második fejezetében foglalkoztam a módosított és kiegészített választójogi novellával. A törvényjavaslat megvitatása során már 1872-ben, maga *Tisza Kálmán* ellenezte a törvényjavaslatot arra hivatkozva, hogy az csökkenteni fogja a választásra jogosultak létszámát. Tiszának igaza lett, azonban 1874-ben már megváltoztatta korábbi álláspontját, valószínűleg a remélt előnyöket vette figyelembe, amikor meghozta ezt a politikai döntést. Ahogy már írtam, kifejezetten a kiegyezéspárti politikai erők javára vált, hogy az adócenzus segítségével kizárhatták a választójog gyakorlásából az ellenzéki szavazókat. Azonban pályamunkám középpontjában nem a választójogi törvény azon változtatásai álltak, amelyek eredményeként változások történtek a választók számában, hanem az a testület, amely előkészítette, megszervezte, majd lebonyolította a választásokat. A választójogi törvény módosításai és kiegészítései kiterjedtek a központi választmány működésére is. Politikailag a legnagyobb jelentősége annak volt, hogy a törvénycikk előírta a központi választmányok számára, hogy évenként igazítsák ki a választói névjegyzékeket. Ennek következményeként több idő volt a választói visszaélések ellenőrzésére. Azonban az 1875. évi választások előkészítése során továbbra sem álltak a központi választmányok rendelkezésére a kiigazított választói névjegyzékek.

Amikor elkezdtem feldolgozni a szegedi központi választmány iratait, arra számítottam, hogy a testület, munkája során számtalan alkalommal fog a belügyminiszterhez tanácsért fordulni, ennek ellenére ez összesen két alkalommal fordult elő. Először az életkor

¹⁵⁸ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.a. Központi Választmány jegyzőkönyvei (1872-1913) 1875. július 10.: 100. pont.

¹⁵⁹ MNL CsCsVLK Szeged Város Központi Választmányának iratai: 1872-1944. IV.1403.b. Központi Választmány iratai (1872-1943) 1875. A tekintetes központi választmány elnökségéhez Szegeden. jelentése Meák Gyula a f. hó. 6-án tartott országgyűlési képviselő választás eredményéről – Csatolék 12.

¹⁶⁰ OLÁH 1908, 6-8. pp.

meghatározása miatt, másodszer *Szojka Gusztáv* és *Machold Miksa* ügye miatt fordultak a *belügyérhez*. Azonban a belügyminiszter nem irányította ezen leirataiban a központi választmányt, hanem útmutatást adott a törvény alkalmazásához. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a módosított és kiegészített választójogi törvény minden olyan kérdésre választ adott, amely a törvény végrehajtása során felmerült. Talán a legjobb példa erre a *csekély* mértékű adóhátralékosok kérdése, amikor a központi választmány úgy hozott döntést, hogy nem kérte ki előtte a belügyminiszter tanácsát.

A levéltári források elemzését tehát ezért is tartottam fontosnak, mert így bemutathattam, hogy egy végrehajtó testület hogyan orvosolta a felmerülő nehézségeket. A gyakorlat alapján rekonstruálható, hogy a törvényalkotói szándék megvalósult-e a helyi választások során. Az általam vizsgált esetekben nem érzékelhető az a gyakran hangoztatott álláspont, hogy a belügyminiszter a választók létszámának csökkentésére törekedett volna. A gyakorlat és a normaszöveg együttes vizsgálata alapján lehet teljes képet kapni az 1875. évi szegedi választások lebonyolításáról, amelyre törekedtem dolgozatomban.

FÉLIX GRUND

Parliamentary elections in Szeged in 1875. on the basis of thr documents of central comittee

(Summary)

In my work, I analysed the political events of the parliamentary election in Szeged and the institution that organized the election in 1875. In my presentation, the focus was not on the national elections; however, the study contains parts related to national events in politics. For example, we can mention the fusion of Deákpárt (the governing party) and Balközép párt (the strongest opposition party), which I presented in detail in my work. The changes in electoral law in 1874 had a very important impact on the history of elections in Hungary. My work can be notable because the literature on the topic does not contain detailed writings according to archival sources on the election in 1875. From the archival sources, I mostly used the documents of the institution which organized the election in Szeged. Furthermore, I analysed the documents of the city council. To explain the political events, I rely on the local newspaper from that period (Szegedi Híradó). From the relevant literature, I would like to highlight the works of József Ruzsoly and Andor Csizmadia since their writings helped me understand the electoral system of that era and supported me in learning how to use archival sources. I hope my research can be a starting point for further studies on the history of parliamentary elections after Act XXXIII of 1874 since the literature only detailed the parliamentary elections in Szeged from 1848 to 1875.